

**ЦІ МЫ БАІМСЯ БЫЦЬ НАРОДАМ? УСТАНОЎЧЫ КАНГРЭС
БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАНЬЯ.
ПРАГРАМА І СТАТУТ БДА. БЕЛАРУСКІ ВЫБАРЧЫ КАМИТЭТ.
БЕЛАРУСКІЯ ПАРТЫІ Ў ДРУГОЙ РЭЧЫПАСПАЛАТАЙ.**

1

БЕЛАРУСКІЯ НАВІНЫ

Б Ю Л Е Т Э Н Ъ

БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАНЬЯ

БЕЛАСТОК

Май 1990

Зъмест

ЯН МАКСІМЮК. Ці мы баймся быць народам?	1
Л. БАГАНЕЦ. Спачатку быў Беларускі Клуб	3
Устаноўчы Кангрэс Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання	4
Праграма Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання	11
Статут Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання	14
Адозва Устаноўчага Кангрэсу БДА да Беларускай эміграцыі .	16
Адозва Устаноўчага Кангрэсу БДА да Беларускага Народнага Фронту „Адраджэнне”	17
Дэкларацыя Управы Сойму Беларускага Народнага Фронту „Адраджэнне”	18
Беларускі Выбарчы Камітэт	18
Адозва Беларускага Выбарчага Камітэту	19
ЯУГЕН МИРАНОВІЧ. Беларускія партыі ў Другой Рэчы- паспалітай	20

БЕЛАРУСКІЯ НАВІНЫ. Бюлетэнь Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання. Выдае Галоўная Рада БДА. Нумар 1, май 1990. Рэдактар: Ян Максімюк. Адрес: 15-950 Беласток, вул. Суражская 1.

ЦІ МЫ БАЙМСЯ БЫЦЬ НАРОДАМ?

Маналёг з ухілам да дыялёгу

1. Мы жывем без мінулага і без будучыні. Не вярнулі сабе першага і баймся расплющчыць вочы на другое. Мы — бяскшталтнае тут і цяпер: апалаянная беластоцкая недаречнасьць. Гледачы футбольнай тульні.

2. Горад траўмаваў нас, уцекачоў ад плуга і гною. Мы прыйшлі ў горад ня прагнімі захопнікамі жыцця, а сарамяжлівымі парабкамі з памкненнянімі да лёкства. Паміж парабкамі і лёкаем розыніца перад усім у вопратцы, але нам яна падалася настолькі істотнаю, што мы згулялі шлюбавіны з гэтым новым грамадзкім статусам сярод чужых съценаў і чужых галасоў. Траўма паявілася крыху пазней, калі ў гладкіх касцюмах і на гладкіх паркетах мы адчулы, што ня можам загладзіць сваю духоўную шурпатасць, сваю закарэлую, як учэпіствыя рукі нашых бацькоў, мужыцкасць, якая так не глядзелася ў лёкайскім асяроддзі. Траба было скаваць гэтую загану, гэтую недасаваную іншасць разам з хамскай мовай у зону засакречаньня. У той зоне наша высмактана з матчыным малаком „нашасць” абцягнулася вадзяністай падатлівай абалонкай, пераўтварылася ў пухліну. Гэта наша родная ракавая пухліна „кацапкасць”. Яна нам спадчынай на наш лёкайскі лёс.

3. Сябрукі майго дзяцінства і хлапечай пары, зь якімі я бясьпечна гойсаў у вясковай тутэйшасці, сустракаюцца мне ў Беластоку нячаста. Гаварыць зь імі імя аб чым. У нас нічога супольнага цяпер. Мы маглі-б пагаварыць на нашай засакречнай мове, але-ж неахвота мне бачыць, як яны азіраюцца на бакі, што нехта нас не падслушоўвае. Ува ўсіх нас было прыблізна так: гарадзкая вуліца або крама, людзі, той першы і незабыўны сорам за сваю маці, якая голасна адзвалася да цябе па-свойму, і ты першы раз злавіў пагардлівую ўсьмешку або позірк збоку. Так яно пачыналася.

4. На працы, на вуліцы, у краме і ў аўтобусе я паляк, дома ў сямейным коле, у бацькоў на вёсцы я свой чалавек. Я рупліва і чуйна пястую сваю нацыянальную шызафранію.

5. Расце ўжо трэцяе пасыльваенне пакаленьне тутэйшых, нашчадкаў цела і крыві ад носібітаў, „кацапскай траўмы”.

6. Народ (нацыя) ёсьць супольнасцю духоўна-матэрыйяльных інтарэсаў людзей, працяглоў ў часе. Ніякая нашыя не гуртавалася вакол ідэі нацыянальнай шызафраніі. І нам гэта не ўдасця. Мы не збудуем супольнасці на ідэі „тутэйшасці”, „свойскасці”, „польскай кацапкасці”. Мы не збудуем яе таксама на пачуцьці адчужданья ад „не сваіх”, палякаў-католікаў. Польскі нацыяналізм нават у найманінейшых сваіх праявах ня становіцца стваральнай асновай для нашай нацыянальнай кансалідацыі. Ён можа стацца першапачатковым штуршком, але ў канчатковым сваім вініку заглушыць і прыдушиць усялякую спробу такой кансалідацыі. Народ тутэйшых немагчымы на прыканцы XX стагоддзя, ні тут, ні ў якім-небудзь іншым месцы.

7. Першы крок паставіць мусім мы. Мы мусім паказашца, каб палякі нас убачылі. Каб убачылі нас і нашу проблему. Убачыць — не азна-

час: зразумець. Наўрад ці зразумеюць яны нас, калі пакажам мы ім сваю „тугэйшасць”. Бо палякі — гэта народ з моцнай нацыянальнай самасвядомасцю (магчыма, што зь гіпэртрафаванай), і ім няўсям будзе такая этнічная недарэчнасць. Нават да другой катэгорыі палякаў нас не залічаць. І будуць месьць рацыю. Або ты беларус, або пайшоў ты да д'ябла.

8. Што скрываць, апошнім часам стала нам, „праваслаўным палякам” няўтульна. Ня стала папярдняга пана, а новыя яксыці ня хocha пакарыстацца нашымі лёкайскімі звычкамі. Здаецца, што хутчэй за ўсё хоча даць нам высьпятка ў азадак. Як тут бывъ? Камуністы хоць і за морду трымалі, але-ж і пажыць давалі. А тутака беластоцкія салідарнікі абяцаюць, што былую намэнклятуру (асабліва „кацапскую”) на брук выкінуць. Ня тое што будзе няўтульна, але яшчэ і няўлежна, і няўежжна.

9. Страх паралізуе „нашых” паставіць той першы крок, заявіць сябе беларусамі, скінуць лёкайскую камізэльку, пачаць пабудову трываілай і саліднай супольнасці, якая можа паставіць за свае інтарэсы, процістаяць іншым. Авось, неік абыдзеца. Кланяліся і служылі аднаму, будзем кланяцца і служыць другому. Могуць і ў морду заехаць час ад часу, абы толькі ня ведалі, што морда беларуская.

10. Але-ж яны ведаюць і так!

11. Не, беларусы — гэта тыя экстремісты і шавіністы зь Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання. Іх і біце. Мы тут ні пры чым. Яны чагосыці там хочуць, але мы ня ведаем і ведаць ня хочам.

Тут у ход разважаныяў укліньяваецца актыўіст Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання.

12. У Беларускім Дэмакратычным Аб'яднанні вучаць пазбывацца страху. У нас няма часу для страху. Усё ідзе так хутка, што трэба моцна бегчы, каб астасцца на месцы. А каб паспесьці за БДА, трэба бегчы яшчэ мацней. Страх не прадбачаны ні ў тэорый, ні на практыцы. Мы не экстремісты, бо ня хочам нічога больш за палякаў. Мы не шавіністы, бо ня лічым свой народ лепшым за іншыя. Хочам бывъ нармальными, а гэта значыць — здаровымі целам і душою, без аніякіх там траўмай.

13. Бывъ беларусам і нармальным! Гэта-ж звар'яцець можна! Бывайце здаровы. Я пачакаю...

14. No to na razie, Mikołaj...

Ян Максімюк

СПАЧАТКУ БЫЎ БЕЛАРУСКІ КЛЮБ

11 лютага 1989 года ў Беластоку заснаваўся Беларускі Клуб. Патрэзу ўтварэння Клубу і ягоныя мэты заснавальнікі аргументавалі ў кароткай дэкларацыі:

Усеагулыны крызыс, які ахоплівае ўсе дзялянкі грамадзкага жыцця ў ПНР, краіне ў такой самай меры і нас, беларусаў, У нашым выпадку гэты крызыс мае яшчэ адну, найбольш набалелую, прыкмету: пагрозу дэнацыяналізацыі. Абарона беларускай справы ў Польшчы патрабуе асэнсавання палітычных абставін нашага далейшага існавання як нацыянальнай меншасці. Дзеля гэтага мусім аб'яднаць нашы інтэлектуальныя сілы. Да часу ўзнікнення нармальнага палітычнага жыцця Беларускі Клуб будзе цэнтрам самастойнай беларускай думкі. У меру патрэбаў Клуб будзе таксама выказваць сваё становішча ў адносінах да актуальных проблемаў жыцця ў Польшчы.

Мэты гэтага Клубу намерваўся ажыццяўляць шляхам арганізацівнага дакладаў і дыскусій, праграмных досьледаў, выдавецкай і дакументацыйнай дзеяйнасці. Агульна кажучы, Клуб мей стацца асяродкам палітычнай самаадукацыі маладой беларускай інтэлігенцыі. Бо ягонымі заснавальнікамі ў першую чаргу былі маладыя людзі, высьпяваныне нацыянальнай сывядомасці якіх выпала на 80-тыя гады па-за застойна-затхлай зонай падкантрольнага Міністэрству Унутраных Справаў БГКТ: студэнты-лідэры Беларускага Аб'яднання Студэнтаў Яўгэн Вала, Мікола Ваўранюк і Юрка Каціна, гісторыкі Алег Латышонак, Антон і Яўгэн Мірановічы, журналісты Юрка Лышчынскі і Ян Максімюк, мастак Лявон Тарасевіч. Старэйшымі сябрамі Беларускага Клубу былі гісторык Юрка Туронак і літаратар Сакрат Яновіч — асобы вядомыя сваім незалежнымі поглядамі і зь вялікім грамадzkім аўтарытэтам. Старшынёю Клубу быў выбраны Юрка Туронак.

Вір палітычнага жыцця чапіў і занятых унутраным самадасканаленінем сябrou Клубу. Пасля размоваў ураду з салідарніцкай апазыцыяй за „круглым столом” у краіне рыхтаваліся выбары ў Сойм і Сенат, назначанныя на 4 чэрвеня 1989 г. 16 красавіка 1989 г. скончылі выбрашы прыніць удзел у выбарах, выстаўлючы на іх двух незалежных беларускіх кандыдатаў. Беларускі Клуб назначыў кандыдатамі Яўгена Мірановіча (у Сойм) і Сакрата Яновіча (Сенат). Ацэнваючы грамадзка-палітычную сітуацыю на Беласточчыне без ілюзій, Клуб не ўскладаў вялікай надзеі на выбарчы поспех, галоўную свою мэту бачачы ў актывізацыі пры нагодзе выбарчай кампаніі нацыянальнай і палітычнай сывядомасці беларускага насельніцтва.

Як паўсюды ў краіне, так і на Беласточчыне, выбары праішлі памысна для „Салідарнасці” і фатальна для камуністычнай кааліцыі. Вынікі незалежных беларускіх кандыдатаў: Сакрат Яновіч — 22.4 тыс. (8.5% важных галасоў на Беласточчыне) і Яўгэн Мірановіч — 14.4 тыс. (10.7% важных галасоў у 10 выбарчай акрузе). Гэтыя дужа скромныя лікі набіралі сваё значэнне пры бліжэйшым аналізе вынікаў галасавання ў гмінах Усходняй Беласточчыны. Агульна кажучы, прысутнасць на выбарах ва ўсходніх частын ваяводства была прыкметна меншшая, чымсці ў заходніх. Выснова Клубу, пацверджаная пазнейшым апытањнем на месцы, была наступная: на выбары не пайшлі перад усім беларусы-вязкоўцы, якім быў абыякавы лёс вы-

барчага змаганьня камуністіаў з салідарнікамі і якіл на вельмі каб верыл ў реальны посьпех беларускіх кандыдатаў. Разгубленасць сярод беларускага электарату выклікала таксама неадназначнае стаўленне да выбараў царкоўнага асяродзьдзя (маю тут на ўвазе і некаторых сьвятароў, і сьвецкую праваслаўную арганізацыю — Праваслаўнае Брацтва). Ужо ў ходзе выбарчай кампаніі царкоўнае асяродзьдзе зыньяло сваю падтрымку Я. Мірановічу, рэкламуючы іх пра-васлаўнага кандыдата на тым-жа самым, што і Мірановіч, мандаце сакратара Украінскага Грамадзка-Культурнага Таварыства Б. Мартынюка. Аднак-жа ні паразынальна малая выбарчая актыўнасць беларусаў, ні праваслаўна-украінская выбарчая дывэрсія на Беласточыне ня скрылі таго факту, што беларусам патрэбна свая палітычная разрэзэнтцыя, не-камуністычная і не-салідарніцкая. У шмат якіх гімніах, этнічна беларускіх, незалежныя беларускія кандыдаты небралі ў некалькі разоў больш галасоў за камуністіаў і салідарнікаў. Сталася так не таму, што беларускія кандыдаты мелі лепшую праграму. У той кароткі і напружаны перадвыборчы перыяд не было часу на распрацаванье дакладнай праграмы. Ды, зреўты, мала хто тады зьвіяртаў увагу на выбарчыя праграмы. Сутнасць беларускай праграмы заключалася ў выбарчым лёзунгу: „Беларусы! Пра нашы справы будзем гаварыць самі!“ І на сваёй мове. Гэты заклік спрацаўваў, у такім маштабе, у якім гэта было магчымае ў чэрвені 1989 г. Дзеля дасягненія значнейшых палітычных посьпехаў беларусам патрэбны быў яшчэ час. І свая палітычная арганізацыя, якая той час запоўніць беларускім палітычным зъвестам.

У верасьні 1989 г. Беларускі Клуб вылучыў спасярод сябе ініцыятыўную группу па стварэнні Беларускага Грамадзкага Камітэту „Грамада“. „Грамада“ мела стацца (і сталася) пераходным зъянном на шляху да ўтварэння беларускай палітычнай партыі. На гэтым, практычна, існаванье Беларускага Клубу як такога спынілася. Сябры Клубу заняліся мэрытарычнай і арганізацыйнай падрыхтоўкай устаноўчага кангрэсу партыі. Кангрэс адбыўся у лютым 1990 г. Як ні афоўваць значэнне Беларускага Клубу ў адраджэнні беларускай палітычнай актыўнасці ў Польшчы, то нельга пазыбегні наступнага сцяварджэння: у Клубе здабывалі першы палітычны вопыт ціперашняй лідэры Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання (прынамсі, большасць з іх). І яшчэ тое, што Клуб, несумненна, апраўдаў сваю дэклараваную „самастойнасць думкі“.

Л. Баганец

УСТАНОЎЧЫ КАНГРЭС БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАННЯ

Устаноўчы Кангрэс Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання адбыўся 10 лютага 1990 году ў Беластоку (у памяшканні ГП БГКТ). Кангрэс прайшоў паводле наступнага парадку:

1. Адкрыццё Кангрэсу.

З прывітальным словам выступіў В'ктар Стаклюк — сакратар ГП БГКТ і член Беларускага Грамадзкага Камітэту „Грамада“, ініцыятыўнай групы па стварэнні беларускай палітычнай партыі ў Польшчы. Удзельнікі Кангрэсу адсіпявалі беларускі гімн „Мы выйдзем шчыльнымі радамі“.

2. Справа задача ініцыятыўнай групы.
- Справа задачу склаў Віктар Стахвюк.**
3. Аналіз эканамічнага стану Усходняй Беласточчыны.
Аналіз, падрыхтаваны Яўгенам Мірановічам, зачытаў Алег Латышонак. Тэкст аналізу апублікаваны ў бюлетэні „Наши навіны” (люты 1990).
4. Праект праграмы беларускай партыі.
Праект прадставіў Яўген Мірановіч.
5. Праект статуту і арганізацыйнай структуры беларускай партыі.
Праект прадставіў Пятро Юшчук.
6. Перапынак.
7. Дыскусія (не пераказ прыводзіцца ніжэй).
8. Прынцып ё Статуту і Праграмы БДА.
9. Выбары кіраунічых органаў і асобаў БДА.

На Устаноўчым Кангрэсе прысутнічала каля 100 чалавек. 68 удзельнікаў Кангрэсу ўпісалася ў сьпісак членаў-заснавальнікаў БДА. Члены-заснавальнікі выбраў спасярод сябе Старшыню Галоўнай Рады БДА, Галоўную Раду БДА, Каардынатара Краёвай Управы БДА, Галоўную Рэвізійную Камісію БДА.

Вынікі выбараў наступныя:

Старшыня Галоўнай Рады БДА: **Сакрат Яновіч.**

Галоўная Рада БДА: **Мікалай Адамік, Мікалай Александровіч, Алег Латышонак, Ян Максімюк, Яўген Мірановіч** (намеснік Старшыні), **Ірына Парфянюк**, (намеснік Старшыні), **Юрка Раманюк, Пятро Скепка, Міхал Стельмашук, Андрэй Сцяпанаў, Юрка Туронак.**

Каардынатар Краёвай Управы БДА: **Віктар Стахвюк.**

Галоўная Рэвізійная Камісія БДА: **Яўген Альховік, Пятро Германюк** (старшыня), **Аркадзь Самойлік.**

Устаноўчы Кангрэс ухваліў Праграму і Статут БДА ды адозвы да Беларускай эміграцыі і да Беларускага Фронту „Адраджэнне” (тэксцы гэтых дакументаў зъменшчаны ў бюлетэні).

Уводнае слова Сакрата Яновіча

Нам трэба яснасці. Наша ідэя, праграма і плян — гэта адно: застацца беларусамі. Гэтаму падпарадкавана будзе ўсё, што робім. Бо найперш мы павінны ўтрымацца як народ, а пасля ўжо зможам дазволіць сабе шырынню намераў, нармальнасць.

Таму мы — партыя абароны ад беларускай съмерці. Гэта абмяжоўвае, але гэта і варунак хады наперад. На прасцягі.

Што дае перспектыву нацыянальнай справе? Дзеля яе, як выяўляецца, мала культурнай дзеяйнасці. Яна ня выратуе нас. Неабходная яшчэ і гаспадарчая, і палітычная.

Палітыка, гаспадарка, культура — такая трохадзіная цэласць жыцця кожнага народу.

Праз увесі гарызоні часу, які ў нашай памяці, была прыблізна дазволена беларусам Беластроцкага Краю ня больш як культурная дзеяйнасць. Найчасцей фальклёрныя варыянты, на ўзорыні рэгіянализму. Гэта ня стрымлівае працэсу зынкнення беларускай меншасці з гісторычнай арэнай.

Гаспадарчыя праблемы нашага насельніцтва вырашаліся без яго. У выніку гэтага маем сёньня дачыненьне з т. зв. „усходнай сцяною”,

пераўтварэньнем яе ў тэрыторыю для каляніяльнай экспансіі. Калі так здарыцца, будзем пазбаўленымі Бацькаўшчыны. Зробімся гасцімі ў дому сваіх продкаў. Чыжынцамі на роднай зямлі.

Як прадухіліць гэтае выгнаньніцтва? Вось вялікае пытаньне. Элемэнтарнае вырашэнне напрошваецца само сабою: пакінуць жывіць лёка-ямі, што трываюцца панскаяе клямкі, адыйсьці з парабкаваныя ў чужым двары.

Палітычна-ж інтарэсы беларускай нацыянальнай меншасці траптаваліся як нешта крамольнае, вартаге турмы без суду нават! Ад-вучылі нас быць ня толькі гаспадаром, але і заступацца за сваё. Усё мелася падаць гатовен'кае зь неба, пасыпявай адно разяўляцца ды дзяякаваць. Абарона інтарэсаў, што процістаяць іншым, гэта і ёсьць палітыка. Іначай кажучы: барацьба, змаганье, неадступнасць. Каб весьці ня штучную, але реальную палітычную дзеянасць, патрэбны і культурны і гаспадарчы патэнцыяллы. Бо за голую костку ніхто, акрамя сабакі, ня ўхопіцца.

У нас, як пачынаючай партыі, шанцы скромныя. Аднак-жа яны ёсьць, у чым пераканаў волыт т. зв. гайнаўскага канфлікту або дамаганыні ўстанавіць штодзённыя беларускія радыёперадачы па беластоцкай радыёстанцыі. Нельга звышшаніць сябе, што пагражае ілюзіямі, але і гэтак-же небясъпечна прыніжаць уласнае значэнне, што выклікае дэфэтызм, бязъвер'е. Парлямэнцкія выбары летась паказалі, што мы не ліліпуты, а іх вынікі знакаміта працэнтуюць. Значна лепшых дасягненняў усьлед за ўсім гэтым мы павінны спадзявацца ў выбарах у самаўправы.

Дыскусія на Устаноўчым Кангрэсе БДА

Выступленыні прамоўцаў падаюцца ў нестэнаграфічнам пераказе, паводле пратаколу з Кангрэсу.

Віктар Швед (Беласток): Беларусы заўсёды былі інтэрнацыяналістамі, уступалі і дзеянічалі ў партыях, якія ня надта каб рупіліся пра іхня нацыянальныя інтарэсы. Пара ўжо, каб нашы беларускія спрабы мы ўзялі ў свае рукі. Нам патрэбна партыя, якая будзе бараніць інтарэсаў беларускага насыльніцтва ў Польшчы. У назве партыі я празаную пакінуцце слова „Грамада”. Яно адклікаеца да традыцыі Беларускай Сялянска-Рабочніцкай Грамады, масавай беларускай партыі ў даваеннай Польшчы, да партыі, якую стваралі не-камуністы. Пррапаную, каб нашу партыю мы назвалі „Беларускай Грамадой”.

Антон Мірановіч (Беласток): Пачну ад рефлексіі: у палітычным жыцці беларускага народу мы сёньня перажывам асабліві момант. Упершыню, пасля II сусветнай вайны, мы ствараем беларускую незалежную (і некамуністичную) партыю. Гэта партыя не зьяўляеца ні лідэрскай, ні кадравай палітычнай арганізацыяй. Гэта — партыя праграмы беларускага нацыянальнага адраджэння. Праграму дыктуе нам жыццё. Зараз нас чакаюць выбары ў тэрытарыяльныя самаўрады. Мы павінны прыступіць да іх згуртаваны, поўнасцю ўсведамляючы сабе, што выступаем у абароне нацыянальных і рэлігійных правоў беларусаў на Беласточчыне. Добра было-б, калі-б мы ўсе зразумелі, што лёс Праваслаўнай царквы на Беласточчыне і лёс беларусаў на гэтай зямлі — гэта адзін лёс.

Жывем на сваёй зямлі ад тысячы гадоў, хаця не ў сваёй дзяржаве. Наш лёс нагадвае лёс усіх беларусаў — і тых у падсавецкай Беларусі, і тых на чужыне ў эміграцыі. Думаю, што мы маем маральнае права прапанаваць, каб у чэрвені 1991 году на Белацічыне адыбыўся агульны кангрэс беларускіх партыяў і арганізацый з усяго сьвету. Наша партыя магла-б стацца арганізаторам і гаспадаром гэтага кангрэсу. Над тэмай кангрэсу трэба было-б задумацца, аднак несумненна тое, што вядучым яго матывам павінна быць абмеркаванье супольнасці лёсу беларускага народу і съвярдженыне права беларусаў на існаванье ў вольным съвеце.

Хведар Галёнка (Варшава): Назва „Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье” абымяжувае праграму партыі і абсяг яе дзеянасці. Лічу, што назва „Беларускае Незалежнае Аб'яднанье” будзе больш адпаведнай.

У статуте павінен знайсціся запіс пра тое, што партыя дзеянічае на ўсіх тэрыторыях, дзе пражываюць беларусы. У прадстаўленым практце статуту гаворыцца, што выбары кіраўніцтва партыі праводзяцца шляхам тайнага галасаванья. Лічу патрэбным запісаць, каб галасаванне была тайнае і яўнае. Праект статуту не акрэслівае, як мае выглядаць штандар ці знакоч (сымбал) партыі. Гэта трэба выразна акрэсліць. Надта мала ўвагі статут узляяе тэрытарыяльным зъвеньням партыі. Ствараць структуру партыі мы павінны ад тэрытарыяльных гурткоў а не ад галавы. Бракуе мне ў праграме акрэсленіня адносін да міжнароднай сітуацыі: да незалежніцкіх памкненій народоў СССР, да ўзъяднанья Нямеччыны...

Сакрат Яновіч рэплікуе: Па-за межамі Польшчы мы ня можам ствараць палітычную партыю. Запіс пра тое, што абсягам свае дзеянасці партыя ахоплівае тэрыторыю, дзе пражываюць беларусы, — недапушчальны зь юрыдычнага пункту гледжаньня. Зноў-жа мы мусім мець на ўвазе тое, што неўзабаве, як мяркую, польскім парламентам будзе прыняты закон аб палітычных партыях. Магчыма, што некаторыя фармулёўкі ў нашым статуте будуть супярэчыць гэтаму закону. Тады, калі мы захочам реєстраваць нашу партыю, трэба будзе склікаць наступны кангрэс і дапрацаўваць статут. Што тычыцца сымболяў партыі, штандару і значка, то вырашэніне гэтай справы мы можам адкласці да II Кангрэсу.

Пятро Германюк (Аўгустаў): Уношу Кангрэсу пад развагу фармальную прапагову наконт назвы партыі: „Беларускае Патрыятычнае Аб'яднанье ГРАМАДА”.

Мікола Ваўранюк (Тыневічы Вялікія): Пропаную назваць нашу партыю „Беларускай Нацыянальнай Дэмакратыяй”... Лічу правільным запіс у статуте пра тое, што ўдзельнік нашай партыі ня можа энаходзіцца ў іншых палітычных партыях. Ня бачу патрэбы запісаць у праграме, што партыя супрацоўнічае з нацыянальнымі меншасцямі ў Польшчы. Гэта зразумела, калі грамадзка-палітычная актыўнасць іншых меншасцяў ня будзе спрычыняць шкоды беларусам у Польшчы. Аднак-жа выграшаць пра гэта мы тут ня можам. Таму я пропаную абліндуць гэтае пытанье, каб не дэкрэтаваць статутам і праграмаю сваіх саюзнікаў, якіх у сапраўданасці можна не аказацца.

Міхась Купцэль (Гданьск): Мне не хапае выразна акрэсьленых адносінаў нашай партыі да некаторых арганізацыяў ці да агульнай палітычнай сітуацыі. У праграме трэба выразна сказаць пра адносіны да БГКТ, да БССР, да цяперашніх зъменаў у Польшчы і асабліва пра адносіны да руху „Салідарнасць”. Ня вельмі акрэсьлена ў праграме грамадзкая база дзеянасці партыі. Пррапаную назуву: „Беларуская Дэмакратычна Грамада”.

Сакрат Яновіч: Калі можна дапоўніць ваша выказваныне, то ў тым выпадку я скажу-бы і пра адносіны да беларускай эміграцыі.

Андрэй Сыцепанюк (Бельск): Ня трэба перагружаць праграму і статут залішнімі дэкларатыўнымі фармулёкамі. Калі ёсьць жаданыне акрэсьліць нашы адносіны да некаторых арганізацыяў ці падзеняў, то сёньняшні наш Кангрэс можа прыніць асобны дакумэнт у гэтай справе. Пррапаную ўнесці ў статут, там дзе пералічваюцца мэты партыі, запіс: „партыя аберагае добрае імя беларускага народу”. Падтрымоўваю выказаную раней пррапанову наконт назывы партыі: „Беларуская Грамада”.

Уладзімір Лукошык (Гарадок): У нашай партыі павінна быць месца для ўсіх, каму дарагая беларускасць. Для мяне, як селяніна, быць беларускім патрыётам — гэта, перш за ўсё, жыць і працаўваць на сваёй зямлі. Беларускасць у нас ўсё яшчэ трывае вёска. Але наша вёска бедная, нашы самаўрады будуць беднымі. Праявіць беларускі патрыятызм — гэта ўбачыць патрэбы вёскі. Партия павінна шукаць выйсціца з цяжкога эканамічнага становішча вёскі. Перш за ўсё — адсунуць запруды, якія селяніну паставіла эканамічнае палітыка цяперашняга ўраду. Сёньня селянін ня можа збываць ні малака, ні мяса. Цэны на рынку такія, што з аднага боку — збываць харчовыя працуцты не аплочваецца, а з другога — няма дастатковага попыту. Скажу так: калі-б партыі ўдалося арганізаваць гандаль сялянскімі працуцтвамі ў прыгранічнай паласе з БССР, то нашы гаспадары запісаліся-б у яе ўсе да аднаго.

Цяпер мы ўжо пачынаем разумець, што нічога не адваивалі, будучы ў іншых партыях. Таму гуртуемся ў сваёй, беларускай партыі. Шукаем сабе выйсціца, паратунку.

Гіне наша мова. На ёй ужо не гавораць нашы дзеци. Трэба нам дамагчыся, каб беларуская мова была абавязковым прадметам у школе. Калі-б, напрыклад, у школе неабавязковай была матэматыка, нашы дзеци таксама не ле вывучалі-б. Сітуацыя была-б такая самая, як з беларускай мовай.

Кастусь Сідаровіч (Беласток): Я ўжо стары, наўрад ці многа карысціці будзе ад мяне для беларускай партыі. Але я хачу вам скажаць, што вельмі радуюся, калі бачу, як тут сабраліся людзі, якім баліць душа за сваё роднае. Я цешчуся, што ёсьць людзі, якія працягваюць працу, пачатую тут на Беласточчыне людзямі майго пакаленія. І хачу вам скажаць яшчэ адно: не забывайма, што беларусы — гэта ня толькі праваслаўныя на Беласточчыне, але і католікі, якія карыстаюцца беларускай мовай.

Галена Тапалянская (Трасцяніка): На пачатак і я запрапаную назуву нашай партыі: „Беларускае Хрысціянска-Дэмакратычнае Аб'яднанье”. Калі добра разумею выказваныні тут на Кангрэсе, то я ня бачу, каб такая назва супярэчыла мэтам, якія мы сабе ставім.

Я маю некалькі заўагаў да праекту праграмы. У ёй ставіцца паству́літ арганізація 2-гадовыя настаўніцкія школы-курсы для настаўнікаў беларускай мовы. Я сама, як такая настаўніца, мушу звязніць вашу ўвагу на тое, што неўзабаве мы можам мець такую сітуацыю, калі будзе больш настаўнікаў беларускай мовы, чымсьці вучняў. Нам аваўязкова трэба арганізація у Беластоку беларускую пачатковую школу разам з ліцэем. Асобную школу, а не клясы беларускай мовы ў польскамоўных школах. Гэтае апошніе, як паказвае волыт БГКТ, не дадае вынікаў.

Яўген Мірановіч (Беласток): У сваім выступленні я хачу аднесціся да некаторых заўагаў і прапановаў, выказанных у дыскусіі.

Праграма партыі павінна быць досьці агульнай, вызначаць галоўныя кірункі нашай дзеянасці. Калі нам удаца беларускае адраджэнне на Беласточчыне, то ўдаца таксама розлізуць і асветніцкія пас-туляты, якія выказваюцца ў нашым асяроддзі, а якія неаваўязкова падрабязна запісваць у праграме. У праграме мы пішам, што ва ўсіх школах павінна вывучацца беларуская мова, гісторыя і гэографія па-беларуску. Гэта — як пэўны ідэал, да якога мы павінны ім-кнунца, хаця ў сучасны момант камусыці ён можа паказацца незъ-дзяйснільным.

Цяпер наконт усялякага роду адносінаў, якія, як прапануеца ў ды-скусіі, партыі павінна выказаць. Ці-ж нам аваўязкова трэба запісваць у статуте або праграме, каго мы будзем любіць, а каго не? Палітычная рэчаіснасць звяняеца хутчэй, чымсьці якая-небудзь іншая. Справа нашых будучых саюзнікаў — гэта справа палітычнай тэкстыкі. Важна, каб ва ўсім гэтым не губляць галоўнага — беларускай справы. Што можна напісаць пра нашы адносіны да цяперашніх зменаў у краіне? Яны такія, якія ёсьць, дзяякуючы ім мы можам стварыць наш рух. А пра адносіны да БССР? Дапусцім, мы напішам, што ў БССР амаль няма беларускасці. Пра гэтае мы ведаем і бяз запісу. А ці будзе такі запіс мець уплыву на тое, што адбываеца ў БССР? Аніякага ўплыву. Дык навошта марнаваць паперу?

Справа членства ў партыі, так як яно запісана ў статуте, выдаецца шмат каму няясняць. Гэта ад таго, што ўсе мы маем перад вачым па-кумуністычную партыйную мадэль. Мы хочам адыйсьці ад яе. Ці хто-сьці зможа сказаць, колькі членаў мае амерыканская дэмакратычнасць (або рэспубліканская) партыя? А гэтыя-ж партыі існуюць і дзеянічаюць. Аказваеца, членскі білет тут зусім не патрэбны.

Пятро Скепка (Гайнайка): Замала увагі мы прысьвячаем будучым вы-барам у самаўрады. З чым партыя прыступіць да тых выбараў? Людзі ў нашых гмінах разгубленыя. Іншыя сілы ўжо пачалі перадвы-барчаю гульню. Нам трэба выйграць выбары ў беларускіх гмінах. Та-му мы павінныя ясна акрэсліць, чым наша партыя зможа дапамагчы сялянам у такіх гмінах.

Антон Мірановіч: Галоўная мэта партыі — выйграць выбары. Пар-тия ня можа займацца гандлем ці гаспадаркай у гмінах. Гэтым павінны замацца людзі, якія ўвойдуць у самаўрады. Таму мы павінны аваўязаць Галоўную Раду, якую сённяня выберам, каб ужо на сваім першым пасяджэнні стварыла выбарчы камітэт.

Алег Латышонак (Кракаў): Наша партыя — гэта перш за ўсё партыя гмінная. Яе галоўная мэта, як тут сказаў Антон, — выйграць выбары ў гмінах, увесці сваіх людзей у гмінны апарат улады. Мы павінны ўсьвядоміць сабе, што абсягам свае дзеянасці партыя будзе ахоплі-

ваць невялікую тэртырью. Таму нам ня трэба выдаваць дэкларацыяў наконт усяго, што дзеяцца ў краіне, бо на ход падзеяў мы ня будзем мець аніякага ўплыву. Мы ў сваёй дзейнасці будзем вымушаны рэагаваць на тое, што будзе нам несьці агульнадзяржаўная палітыка.

Данута Бічэль-Загнітава (госьць Кангрэсу, член Сойму БНФ, Гародня) Дзякую вам за запрашэнне на Кангрэс. Несумненна, было-б лепш, калі-б на такую падзею, як устаноўчы кангрэс беларускай партыі, прыехаў нехта больш значны ў БНФ, чым я. Але абставіны такія, што нам з Гародні прыехаць да вас куды лягчэй, чым зь Менску. Таму ўжо прабачце, што стаю перад вамі я, а не, напрыклад, Зянон Пазняк.

Слухаючы вас і чытаючы праграму вашай партыі, я раблю паралелі з БНФ „Адраджэнніе”. У нас шмат агульнага: і ў сэнсе членства, і, скажам, у сэнсе фінансавага забесьпчэння дзейнасці. Агульнае нам і вам памкненьне да адраджэння беларускасці.

Зараз у нас на Беларусі ідзе перадвыбарчая кампанія. БНФ у Гародні выступае выбарчым блёкам разам зь іншымі дэмакратычнымі арганізацыямі, у тым ліку і з польскім таварыствам. У сваёй выбарчай платформе мы вылучаем на першым месцы пытаныні эканомікі, экалёгіі, прававой дзяржавы. Моўнае пытаныне — выратаваныне беларускай мовы — стаіць у платформе на далейшым месцы. Чаму так? Лічу патрэбным, асабліва тут перад вамі, даць влумачэнне. Трэба было-б вам хоць крыху пажыць у варунках нашай дзяржавы, каб зразумець, якія зараз адносины ў беларускім грамадстве да беларускай мовы. Яна, мова наша, выцесьнена з грамадзкага ўжытку. Шмат хто зь беларусаў моўнае пытаныне бачыць як перашкоду на шляху палітычных зъменаў у Беларусі. Шмат каму таталітарная дзяржава прывіла нянявісьць да роднай мовы. Моўным пытанынем шмат хто з партбюрократыі маніпулюе: маўляў, тут пра эканоміку трэба думадзь, пра хлеб для людзей, а не пра нейкую там беларускую мову. Мы не хочам даваць повадаў для такіх маніпуляцый. Таму, агульна кажучы, так яно ў нас атрымалася. Я не спадзілося, што БНФ „Адраджэнніе”, ці, агульней кажучы, дэмакратычныя сілы возьмуць большасць у Вярхоўным Савеце БСРР. Але дэмакратызацыя грамадзка-палітычнага жыцця ў рэспубліцы пасля выбораў павінна наступіць.

Я лічу, што ваша партыя, якую вы ствараеце на Беласточчыне, будзе нам у Беларусі магутным маральным і духоўным стымулам.

Сакрат Яновіч: Дзякую спадарыні Данутце за выступленыне. Калі можна дапоўніць яго асабістай рэфлексіяй, то я хачу сказаць наступнае: наш лёс на Беласточчыне залежыць ад таго, якой будзе Беларуская рэспубліка, якой будзе мяжка паміж намі тут і там. Нас выратуе ў канчатковым выніку толькі беларушчына ў Беларускай рэспубліцы.

Міколай Козак (госьць Кангрэсу, колішні сакратар ВК ПАРП у Беластоку): Я — прыхільнік актыўізацыі нацыянальных меншасцяў. Лічу, што паразуменіі і кампрамісы — гэта аздоба палітычнай дзейнасці. Мне хочацца паставіць пытаныне: якая будзе грамадзкая база вашай дзейнасці? Упльў ўашай партыі можа быць невялікі ў колькасным сэнсе, значна большы — у палітычным. Саюзнікаў вашай партыі я шукаў-бы ў левым руху.

У сучаснай эканамічнай сітуацыі 2/3 усіх сялянскіх гаспадарак бу-

дуць вымушаны самаліквідавацца, бо ія выплацяць падаткаў. Паяўвіца ўсе нягody і прывіды II Рэчыпеспалітай: бядзя, галечча, беспрацоё. Палітыка патрабуе вялікіх грошай. Адзін з праектаў закона аб палітычных партыях сцвярджае, што фінансаваныне партыі павінна быць прапарцыянальным да удзелу яе прадстаўнікоў у парляманце. Магчымы, што будзе поўная забарона палітычных партый прымаць фінансавую дапамогу з-за мяжы. Другі з праектаў закона аб партыях прадбачвае, што партыя можа быць зарэгістравана толькі тады, калі налічвае на менш чым 15 тысяч членаў. Адкуль вам іх узяць?

Яўген Вапа (Доўгі Брод) рэсплікуе: Мінула ўжо сорак гадоў, на працягу якіх мы мелі толькі левы рух. І што той левы рух зрабіў для беларусаў? Цяпер, калі ўсё рассыпалася, вы прыходзіце да нас і гаворыце аб саюзе з новым левым рухам. Дзе вы яго бачыце, той левы рух? Калі, як вы нас пужаеце, мы не назірам 15 тысяч подпісаў, то не бяда. Будзем дзейнічаць нелегальна. Традыцыі ў беларусаў ёсьць.

ПРАГРАМА БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАНЬНЯ

I. Агульнапалітычныя пытанні.

Апошня 45 гадоў існаваньня Беларускага Народу ў Польшчы паказалі, што беларусы, на маючы сваё палітычнае прадстаўніцтва, страцілі большасць свае зямлі, на якой вякамі трывалі іхнія продкі, страцілі таксама сваю мову і нацыянальную гіднасць. Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье, палітычнае прадстаўніцтва Беларускага Народу ў Польшчы, галоўнай сваёй мэтай лічыць змаганьне за паўната палітычных і грамадзянскіх правоў беларусаў згодна з духам дамоваў і пагадненняў, падпісаных дзяржавамі ў Хэльсінках, Мадрыце і Жэнэве. Дзеля дасягнення гэтае свае мэты БДА будзе выступаць за:

1. Усталяваньне парлямэнтарнай дэмакратыі ў Польскай Рэчыпеспалітай і вольныя выбары ў Сойм і Сенат.
 2. Уніясенне ў Канстытуцыю Польскай Рэчыпеспалітай запісу аб існаваныні нацыянальных меншасцяў у дзяржаве і выразнае акрэсленне іхніх правоў.
 3. Магчымасць свободнага ствараньня партыяў і іншых палітычных арганізацый (за выняткам такіх, якія распаўсюджваюць ідэі таталітарызму або расізму) ды свободы палітычных дзейнасці.
 4. Вольныя і прапарцыянальныя выбары ў тэртыярыйныя органы самакіраванья.
 5. Вырашальную ролю самаўрадаў ва ўсіх галінах грамадзкага жыцця.
 6. Забясьпечаньне ўдзелу беларусаў ва ўсіх органах самакіраваньня і ў парляманце.
- БДА будзе імкніцца да дасягнення такіх варункаў, у якіх Беларускі Народ у Польскай Рэчыпеспалітай можна ганарыцца сваёй гісторыяй і культурай ды адчуваць сябе роўным сярод роўных. БДА бачыць неабходнасць:
1. Ураўнаваць у правах беларускую і польскую мовы ў працы адміністрацый ў тых гмінах і гарадох, дзе пражывае большасць беларусаў.

2. Влінуць арыгінальныя назвы мясцовасцям на Беласточчыне, якія былі зъмененыя па палітычных прычынах.
3. Увесыці двухмоўныя назвы гарадоў, вёск, вуліц і ўстановаў ва Усходній Беласточчыне.
4. Раскрыць поўную і праўдзівую інфармацыю ў прэсе і кніжных выданнях пра гісторыю, этнаграфію і культуру Усходній Беласточчыны.

6. Гарантаваць беларусам доступ да сродкаў масавай інфармацыі. Час беларускіх перадачаў па радыё і тэлебачаныні павінен судносіцца прапарцыянальна да ліку беларусаў на Беласточчыне.

Агульным палітычным форумам Беларускага Народу ў Польскай Рэчыпаспалітай павінна стацца Рада Беларускіх Арганізацыяў. Рада павінна мець характер беларускага парламэнту ў Рэчыпаспалітай (30-50 асобаў) з дэлегатамі, выбранымі ад партыяў і арганізацыяў, што ўдзельнічаюць у ёй. Рада мець уплыў на персанальную палітыку ў агульнабеларускіх установах: на назначэнні дырэктараў беларускіх ліцэяў, дырэктара беларускага музею, кіраўніка беларускай сэксції ў радыё, дырэктара Цэнтра Беларускай Культуры, кіраўнікоў дырэктараў тых беларускіх установаў, што ўзынікнуць у будучыні (Беларускі Банк, Беларускае Навуковае Таварыства, Беларускі Тэатр і інш.).

БДА будзе імкнуща да наладжання цесных контактаў зь Беларускай Рэспублікай. Дзеля гэтага бачыць патрэбу:

1. Утварыць у Беластоку прадстаўніцтва Беларускай Рэспублікі.
2. Наладзіць гаспадарчae супрацоўніцтва паміж усходнімі гмінамі Беласточчыны і заходнімі раёнамі Гарадзеншчыны і Берасцейшчыны.
3. Развіваць свободныя навуковыя, культурныя, і турыстычныя кантакты Беласточчыны зь Беларускай Рэспублікай.

БДА падтрымлівае лучнасць зь беларускай эміграцыяй як неад'емнай часткай Беларускага Народу.

Дзеля съязжджаючай і культурнай еднасці Беларускага Народу БДА настанаўляе арганізаваць Кангрэс беларускіх партыяў і арганізацыяў з усяго сьвету ў 1991 годзе на Беласточчыне.

II. Эканамічныя пытанні.

У галіне эканомікі Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье намагаецца спыніць дыскрымінацыйную эканамічную палітыку ўладаў у адносінах да Беласточчыны. Дзеля гэтага БДА лічыць патрэбным:

1. Спыніць калянізацийныя намеры ўладаў ў дачыненні да тэрыторыі Усходній Беласточчыны, дзе ў большасці жывуць беларусы на сваім этнічным арэале.
2. Роўна і справядліва разъясняць сродкі на заходнія і ўсходнія гміны Беласточчыны ў ваяводзкіх і цэнтральных інвестыцыйных плянах (на пабудову дарогаў, тэлефанічнай сеткі, вадаправодаў).
3. Вярнуць права на зямлю і будынкі дзесяцям і ўнукам тых жыхароў, якія аддали сваю зямлю ў дзяржаўны фонд за пэнсію.
4. Затрымліць зынішчанне лясных абшараў на Беласточчыне (асабліва Белавескай пушчы).
5. Перадаць кампетэнтнасць распараджання прыроднымі багаццямі мясцовым самаўрадам.

Эканамічную будучыню Усходній Беласточчыны БДА бачыць у развиціці сярэдніх (10-50 гектараў) прыватных гаспадарак і павышаньні гаспадарчага значэння мястечкаў шляхам засноўвання ў іх не-

вялікіх прамысловых прадпрыемстваў, якія будуць выкарыстоўваць мясцовую сельскагаспадарчую сырарную дзеля яе перапрацоўкі. У мястечках павінна ўзынікнуць сфера паслугаў для сельскай гаспадаркі.

Падаткі ад зямлі і прадпрыемстваў павінны галоўным чынам пакіроўвацца на разбудову гаспадарчай і паслугавай інфраструктуры на Беласточыне. Рэкамендацыю дыскрымінацыйнай эканамічнай палітыкі ў адносінах да Усходній Беласточыны ў папярэдняі гады БДА бачыць у зъмяншэнні падаткаў на тую іх частку, якая адводзіцца ў цэнтральны бюджет.

БДА бачыць патрэбу стварыць на Беласточыне Беларускі Банк. Важную ролю ў эканамічным разьвіцці рэгіёну павінны адыгрываць турыстыка і адпачынак. Аднак усе інвестыцыі ў гэтай сферы павінны ўлічваць гістарычныя, этнічныя і культурныя асаблівасці Беластоцкага Краю.

БДА адной са сваіх галоўных мэтаў лічыць дзеяньяне ў кірунку юрыдычнага і фактычнага забяспечання эканамічных правоў Беларускага Народу ў Польскай Рэчыпаспалітай.

III. Культурныя пытанні.

Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье бачыць неабходную патрэбу развіцця беларускай культуры на Беласточыне на такіх самых правах, як развівается культура польская. Гэта азначае ў першую чаргу, што фінансаваные разьвіцця беларускай культуры павінна адбывацца не са спэцыяльных дзяржаўных фондаў (напрыклад, з фонду Міністэрства Культуры), але з падаткаў, адвожданых беларусамі ў дзяржаўны бюджет разьвіцця культуры.

БДА дзеля захавання кільтурнай спадчыны беларусаў і далейшага разьвіцця беларускай культуры на Беласточыне будзе выступаць за:

1. Свабоднае разьвіццё дамоў і асяродкаў культуры на Беласточыне з дамінуючым беларускім профілем у тых асяродзьдзях, дзе ў большасці пражываюць беларусы.
2. Арганізаваные матэрыяльной базы і фінансавых сродкаў дзеля разьвіцця беларускай культуры (гаспадарчая дзеянасць, прафарцыйная) да ліку беларускага насельніцтва ўдзел фінансавых сродкаў з падаткаў).
3. Утварэныне ў Беластоку Цэнтру Беларускай Культуры.
4. Заснаваныне ў Беластоку беларускай тэатральнай і эстраднай сцэны.
5. Утварэныне на аснове Беларускага музею ў Гайнаўцы Цэнтру Беларускай Матэрыяльнай Культуры і Этнографіі.
6. Супрацоўніцтва ў галіне культуры зь Беларускай Рэспублікай.

IV. Асьветніцкія пытанні.

У галіне асьветы Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье будзе імкнушца да:

1. Утварэння ў Беластоцкім Універсітэце беларускай філялёніі з паўнавучаннем гісторыі і этнографіі Беларусі.
2. Арганізацыя 2-гадовых пасъляматуральных настаўніцкіх школаў у Беластоку, Гайнаўцы і Бельску дзеля патрэбаў беларускіх пачатковых школаў.
3. Утварэння двухмоўных пачатковых школаў на абшарах, дзе ў

большасыці вучачца беларускія дзеци.

4. Навучаньня на беларускай мове літаратуры, гісторыі і геаграфіі ў пачатковых школах.
5. Навучаньня ва ўсіх школах рэгіёну гісторыі беларусаў на Беласточчыне з элементамі гісторыі Беларусі.
6. Перавядзення навучаньня ўсіх прадметаў (акрамя польскай літаратуры і гісторыі) у бельскім і гайнаўскім беларускіх ліцэях на беларускую мову.
7. Заснаваньня ў Беластоку Беларускага Навуковага Таварыства і Беларускай Бібліятэкі.

**Устаноўчы Кангрэс
Беласток, 10 лютага 1990 г.**

СТАТУТ БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАНЬНЯ

I. Мэты Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднаньня.

1. Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье не дзейнічае ў адпаведнасці з канстытуцыйным ладам Польскай Рэчыпаспалітай.
2. Імкненца да прававай дзяржавы і ўтварэнья дэмакратычнага грамадзтва на грунце самакіраваньня і грамадзянскага пачуцьця.
3. Найвышэйшым абавязкам лічыць мацаваньне тоеснасці Беларускага Народу Польскай Рэчыпаспалітай і таксама абарону яго палітычнага, культурнага, рэлігійнага і нацыянальнага сувэрэнітэту.
4. Галоўнымі вартасцямі лічыць роўнасць правоу і вольнасцяў грамадзянай.
5. Намагаецца, каб Беластоцкі Край разьвіваўся цывілізацыйна і культурна непадзельна, раўнамерна і рацыянальна.
6. Адстойвае свабоду сумленъя і талерантнасць съветапогляду.
7. Вядучымі ідэаламі прызнае гуманізм і дэмакратыю.

II. Члены Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднаньня.

1. Членам Аб'яднаньня можа быць кожны паўнолетні грамадзянін Польскай Рэчыпаспалітай.
2. Членства зъдзяйсьненца прызнанынем Програмы і Статуту Аб'яднаньня.
3. Прыйманыне адбываецца ў адвольнай па форме заяве волі.
4. Членства спынянецца ў выніку адвольнай па форме заявы волі або съмерці.
5. Член Аб'яднаньня ня можа знаходзіцца ў іншай партыі.
6. Члены Аб'яднаньня маюць роўныя права. Член Аб'яднаньня перш за ўсё мае права:
 - а) прымаць удзел у стварэнні Програмы і палітыкі Аб'яднаньня ды ў ягонай дзейнасці;
 - б) ставіць сваю кандыдатuru на кожную функцыю ў Аб'яднаньні ў адпаведнасці з ухваленымі прынцыпамі выбараў;
 - в) па рэжамэндацыі Аб'яднаньня змагацца за мандат у прадстаўнічых органах і ў органах самакіраваньня, як і карыстацца ягонай падтрымкай у выбарчых кампаніях;
 - г) карыстацца абаронаю з боку Аб'яднаньня ў выпадку неабрунтаўваных абвінавачаньняў або пацярплеўшу кры́ду ў час палітычнай

- дзейнасці, і таксама ў іншых цяжкіх жыцьцёвых сітуацыях,
д) прыпыніць членства па жыцьцёвай або прафэсійнай неабходнасці.
7. Член Аб'яднання абавязаны:
- клапаціца пра добрае імя Аб'яднання і здабываць яму прыхільнікаў;
 - прымаць удзел у дзейнасці Аб'яднання;
 - матэрыйальная дапамагаць Аб'яднанню і падтрымліваць ягоныя выданні і прэсы.

III. Улады Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання.

- Аб'яднанье дзейнічае на тэрыторыі Польскай Рэчыпеспалітай. Сядзібай яго галоўных уладаў ёсьць горад Беласток. Структура Аб'яднання грунтуюцца на сувязях тэрытарыяльных і асяродзьдзяя.
- Найвышэйшай уладай Аб'яднанья ёсьць Кангрэс, які склікае Галоўная Рада не радзей, чымсці праз два гады. Кангрэс прымае статутны і праграмныя дакумэнты і таксама выбірае галоўныя ўлады Аб'яднання.
- Кангрэс выбірае:

 - Галоўную Раду лікам 7-11 сталых членаў;
 - Старшыню Галоўнай Рады;
 - Галоўную Рэвізійную Камісію лікам 3-5 членаў;
 - Каардынатара Краёвой Управы.

- Кангрэс пастаўляе, што акрамя выбраных сталых членаў Галоўной Рады ўваходзяць у яе ўсе паўнамоцтвы тэрытарыяльных і мясцовых радаў.
- Галоўнай уладай Аб'яднанья ў пэрыяд паміж кангрэсамі ёсьць Галоўная Рада, якая:

 - выбірае са свайго складу двух намеснікаў Старшыні;
 - па прапанове Каардынатара Краёвой Управы назначае членаў Краёвой Управы лікам 6-8 асобаў;
 - признае тэрытарыяльныя і мясцовыя рады ды іх паўнамоцтвы;
 - утварае сталья і часовыя праблемныя камісіі;
 - ацінівае дзейнасць Краёвой Управы і мае права праводзіць зымены ў яе складзе;
 - вызначае гадавы бюджет Аб'яднанья і ацэнівае яго рэалізацыю;
 - устанаўляе рэглімэнт дзейнасці ўладаў Аб'яднання.

- Краёвая Управа каардынуе рэалізацыю пастановаў Кангрэсу і Галоўнай Рады.
- Галоўная Рэвізійная Камісія выбірае са свайго складу старшыню і двух намеснікаў. Праводзіць статутны, фінансавы і гаспадарчы кантроль дзейнасці органаў Аб'яднання як і яго гаспадарчых установаў.

IV. Унутраныя прынцыпы дзейніння.

- У сваім унутраным жыцьці Аб'яднанье кіруеца дэмакратыяй, публічнасцю і салідарнасцю ў дзейнасці.
- Члены Аб'яднання карыстаюцца актыўным і пасыўным выбарчым правам. Выбары ўсіх уладаў Аб'яднання адбываюцца дэмакратычна і з захаваннем працэдуры тайнага галасавання на неабмежаваную колькасць кандыдатаў.
- Аб'яднанье рэалізуе сваю палітыку праз дзейнасць сваіх членаў у прадстаўнічых органах і ў органах самакіравання, прафэсійных

саюзах, грамадzkих арганізацыях.

4. Кангрэс або Галоўная Рада вызначаюць прынцыпы ўдзелу Аб'яднання ў выбарах і таксама парадак вълучэння кандыдатаў.

V. Прэс і выданьні Аб'яднання.

1. Прэс і выданьні Аб'яднання прыналежаць усім членам.
2. Галоўнага рэдактара часопіса і выдавецкую ўстанову назначае Галоўная Рада.
3. Галоўны рэдактар уваходзіць у склад Краёвай Управы.

VI. Маёмасць Аб'яднання.

1. Маёмасць і фінансавыя сродкі Аб'яднання ўтвараюць:
 - а) членскія складчыны;
 - б) ахвяраваныні, дарчыя запісы і фундацыі;
 - в) датациі юрыдычных асобаў;
 - г) даходы ад гаспадарчых установаў Аб'яднання, ад продажы прэсы і выданьняў, і таксама ад нерухомасцяў;
 - д) даходы ад імпрэзаў і іншых непастаянных даходы.
2. Правілы карыстаннія маёмасцю Аб'яднання вызначае Галоўная Рада.
3. Галоўная Рада ўтварае Гаспадарчы Гурт дзеля арганізаванні гаспадарчай дзейнасці Аб'яднання.
4. Старшыня Гаспадарчага Гурту ўваходзіць у склад Краёвай Управы.
5. Гаспадарчую дзейнасць маюць права весьці ўсе звязаныя Аб'яднання.
6. Улады Аб'яднання ўсіх узроўняў інфармуюць Краёвую Управу пра статутна-праграмную і гаспадарчую дзейнасць.
7. Выканаўчыя органы Аб'яднання маюць права ўтвараць штаты.

VII. Канчатковыя пастановы.

1. Аб'яднанне мае права мець свой сцяг, сымбалі і гімн.
2. Зьмены ў Статуте праводзіць Кангрэс звычайнай большасцю гласаў 2/3 прысутных дэлегатаў як мінімум.
3. Аб'яднанне і яго рады карыстаюцца правамі юрыдычнай асобы.

**Устаноўчы Кангрэс
Беласток, 10 лютага 1990 г.**

АДОЗВА УСТАНОЎЧАГА КАНГРЕСУ БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАННЯ ДА БЕЛАРУСКАЙ ЭМІГРАЦІІ

Супродзічы!

Беларускі Народ стаіць на парозе вольнасці. Гістарычны момант патрабуе ад нас аб'яднання ўсіх нацыянальных сілаў, супрацоўніцтва ўсіх беларусаў, дзе-б яны ні жылі — на падзеленай межамі роднай зямлі ці ў шырокім сьвеце.

Ролю арганізатора беларускай палітычнай дзейнасці ў Польшчы ўзяло на сябе Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанне. Каб захаваць беларушчыну на Беласточчыне і рупіцца пра яе развіццё, у сёнь-

нішний сценаціі ня хопіць адно культурніцкай дзейнасці. Нам трэба паільчыны беларускі рух, неабходна мець свае паільчыну партыю. Бо сёньняшняя Беласточчына, гэта нават не даваенна „Польшча В”, гэта цяпер „Польшча С” — „усходняя сцяня”, што разглядаецца ўладамі, як поле для чартговай хвалі польскага асадніцтва. Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье будзе змагацца за беларушчыну на Беласточчыне шляхам працы, разлічанай на гады, шляхам пабудовы тэртытарыяльнага самаўраду і адбудовы гаспадаркі беларускім сіламі.

Верым, што наші дзесяцімільённы Народ ужо пейзабаве адваюе свае права на свабоду і самастойнасць. Але, пакуль нашы суродзічы з-за мяккіх занятых напружных барацьбаю за вызваленныя з савецкага ярна, на іхнюю помач спадзявацца на можам.

Спадзяемся на Вашу помач. Колькасць беларусаў на Беласточчыне і на эміграцыі парабаўная, так як і колькасць людзей, адданых беларускай справе. Уплыў нешматлікай эміграцыі на ход падзеяў у падсавецкай Беларусі можа быць толькі ілюзорным. Тая-ж помач для пакінутых самім сабе беларусаў Беласточчыны можа мець значэнне вырашальнае, тым больш, што можна яе абаперці на легальную аснову.

Таму заклікаем Беларускую эміграцыю да засяроджання сваіх намаганій на падтрымцы беларушчыны на Беласточчыне. Патрабуе гэтага беларускі нацыянальны інтарэс.

Жыве Беларусь!

Беласток, 10 лютага 1990 г.

АДОЗВА УСТАНОЎЧАГА КАНГРЕСУ БЕЛАРУСКАГА ДЭМАКРАТЫЧНАГА АБ'ЯДНАНЬЯ ДА БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА ФРОНТУ „АДРАДЖЭНЬНЕ”

Браты!

Беларускі Народ разбудзіўся. Па ўсёй нашай замлі пачынаецца нацыянальнае адраджэнне. Глыбока верым, што гэтым разам яно збудзеца, і наш Народ стане ўрэшце самастойнай нацыяй.

Вядучай сілай у гэтым працэсе прызнаем БНФ „Адраджэнне”. Са свайго боку Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднанье імкнецца падніць паільчына-грамадзкі рух беларусаў у Польшчы.

Беларускае савецкае грамадзтва ня мае ніякага ўяўлення пра быт беларусаў у Польшчы. У колах нацыянальнай інтэлігэнцыі існуе міт пра „беларускую аўтаномію” на Беласточчыне.

Тым часам тутэйшыя беларусы карыстаюцца толькі свабодай думкі. Няма на Беласточчыне анікай беларускай аўтаноміі, няма нават школыніцтва. Палянізацыя перавышае савецкую русыфікацыю. Пасъля сарака пяці год камуністычнае ўлады Беласточчына апынулася ў становішчы, якое не было нікому звеставана.

На жаль, новыя ўлады, якія афіцыяльна спачуваны нацыянальным меншасцям, у супраўднасці з намі зусім не лічацца. Што горш, плянуетца калянізацыя беларускага абшару Беласточчыны польскімі асаднікамі. Ставіць гэта пад сумліў нашу этнічную тут будучыню. „Салідарнасць”, вядучая сіла польскага грамадзтва, неаднойчы заяўляла, што бачыць БНФ „Адраджэнне” як прадстаўnika беларускага грамадзтва. Пара праверыць тъя заявы. Чакаем на Беласточчыну.

не праўленыя БНФ, якое павінна азнаёміцца са становішчам на месцы і правесці размовы з „Салідарнасцю”.

Беларусы Беласточчыны, хоць адзьдзелены ад Радзімы дзяржаўнай мяжою, ёсьць неад'емнай часткай беларускай нацыі. Таму просім і дамагаемся духоўнай падтрымкі.

Не заставайцесь глухімі на наші кліч. Калі прачнечеся запозна, зь Беласточчыны адкажа Вам толькі рэха.

Беласток, 10 лютага 1990 г.

ДЭКЛАЯРАЦЫЯ УПРАВЫ СОЙМУ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА ФРОНТУ „АДРАДЖЭНЬНЕ”

Управа Сойму Беларускага Народнага Фронту „Адраджэнъне”, прааналізаваўшы пагрозылівы стан, у якім апынулася карэннае беларускае насельніцтва Беласточчыны на сваіх спрадвежных землях з прычыны антыбеларускай палітыкі былых уладаў у Польшчы, цалкам ухваліле і падтрымлівае арганізацыю ды праграмныя накірункі дзейнасці Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання, скіраваныя на абарону нацыянальнага жыцця, прыроды, правоў чалавека, рэлігіі, гаспадаркі і культуры беларусаў Беласточчыны. Мы заклікаем вядучыя палітычныя сілы Польшчы падтрымка партыю, якая адстойвае інтарэсы нацыянальнае меншасці. Гэта надта істотна з увагі на няпростую гісторыю дачыненій нашых двух народаў, на эканамічнае становішча ды нацыянальна-культурныя праблемы Усходніяе Беласточчыны.

Управа Сойму БНФ дэкларуе, што ўсе перамовіны з польскімі ўрадавымі ды палітычнымі арганізацыямі на тэмы, якія датычнаць інтарэсаў беларусаў у Польшчы, БНФ будзе весьці ў паразуменіні зь Беларускім Дэмакратычным Аб'яднаннем.

Управа Сойму БНФ лічыць, што сэнс будучых узаемадачыненій беларускіх і польскіх дзяржаўных і палітычных структураў будзе шмат у чым залежаць ад свабоды дзейнасці ВДА і ад палаіпшэння становішча беларусаў на Беласточчыне.

**Старшыня Сойму БНФ
Зянон Пазняк**

**Сакратар Управы БНФ
Вінцук Вячорка**

**5 сакавіка 1990 г.
г. Менск**

БЕЛАРУСКІ ВЫБАРЧЫ КАМИТЭТ

23 лютага 1990 у Беластоку форум дзеячоў беларускіх арганізацыяў стварыў Беларускі Выбарчы Камітэт. У склад Камітэту ўвайшлі прадстаўнікі Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання, Беларускага Грамадска-Культурнага Таварыства, Беларускага Аб'яднання Студэнтаў і асобы-арганізатары грамадзкага жыцця Усходній Беласточчыны, не згуртаваныя ў вышэй спамянутых арганізацыях. За галоў-

нае сваё заданыне Беларускі Выбарчы Камітэт прызнаў дапамогу ў ствараны мясцовых выбарчых камітэтаў у гмінах ды гарадзкіх асяродках, дзе пражывае беларускае насельніцтва, і правядзенне выбарчай кампаніі ў сувязі з выбарамі ў тэртытарыяльных самаўрады 27 мая 1990. Беларускі Выбарчы Камітэт вылучыў са свайго складу Выбарчы Штаб, які мае сцісла каардынаваць дзеяньні тэртытарыяльных камітэтаў, дапамагаць у падрыхтоўцы і правядзеніі выбарчых сходаў, несыці дапамогу ў складаныі выбарчых спіскаў і ў прапагандзе вылучаных кандыдатаў. Кірауніком Выбарчага Штабу быў выбраны Віктар Стакхвюк, ягоным намеснікам — Антон Мірановіч. Форум ухваліў тэкст адозвы Беларускага Выбарчага Камітэту да выбаршчыкаў.

Неўзабаве началі ўзыніцаць беларускія выбарчыя камітэты ў гмінах Усходній Беласточчыны: 1 сакавіка ў Гарадку (старшыня Мікалай Адамік), 4 сакавіка ў горадзе Гайнайцы (старшыня Сяргей Харкевіч), 5 сакавіка ў Белавежы (старшыня Ян Тараасэвіч), 5 сакавіка ў горадзе Бельску (старшыня Васіль Ляшчынскі), 10 сакавіка ў Нараўцы (старшыня Міхал Харкевіч), 12 сакавіка ў Нурцы-Станцыі (старшыня Мікалай Кусачук), 15 сакавіка ў Нарве (старшыня Мікалай Каролька), 15 сакавіка ў Кляшчэлях (старшыня Аляксандар Насковіч), 18 сакавіка ў Орлі (старшыня Марак Хмялеўскі), 24 сакавіка ў гміне Боцькі (старшыньюць Сымон Федарук і Лявон Якімюк), 7 красавіка ў гміне Гайнайка (старшыня Міраслаў Койла). У гмінах Міхалова, Заблудаў і Бельск паасобныя кандыдаты выступаюць пад шыльдаю БВК, хоць фармальна камітэты не былі створаны. У гміне Мілейчыцы беларускія кандыдаты выступаюць у Кааліцыйным Выбарчым Камітэце, у які ўваходзяць мясцовыя сельскагаспадарчыя кааператывы, БГКТ і PSL „Odrodzenie”. У гміне Чаромха — у Камітэце Нацыянальных Меншасціяў супольна з палікамі. У самім горадзе Беластоку кандыдаты БВК ідуць на выбары ў Кааліцыйным Выбарчым Камітэце разам з кандыдатамі Праваслаўнага брацтва. Мазаіку перадвыбарчай сітуацыі сярод беларусаў Усходніе Беласточчыны дапаўняюць такія ўтварэнні, як Грамадзкі Выбарчы Форум у гміне Крынкі ці Грамадзянскі Выбарчы Камітэт у гміне Дубічы-Царкоўныя.

Фармальна на съпісках БВК і БДА зарэгістравана на выбары 169 кандыдатаў (БДА зарэгістравала поўны съпісак кандыдатаў у гміне Гарадок).

АДОЗВА БЕЛАРУСКАГА ВЫБАРЧАГА КАМІТЭТУ

Беларусы!

Першы раз за свою гісторыю можам мець уладу ў сваіх руках. Трэба выйграць выбары ў гмінах і мясточках, у якіх пераважаем. Тым больш, што сёньня ідзем мы разам з Праваслаўнай Царквой. Таксама павінны мы зদабыць істотную лічбу мандатаў і ў тых гмінах ды гарадох, у якіх мы ў немалой меншасці. Каб так сталася, троба арганізаваць Беларускія Выбарчыя Камітэты. Яны выпрацујуць мясцовыя праграмы патрэбай насельніцтва і выступаюць кандыдатаў у Рады.

Мы, беларусы, павінны галасаваць усе і на сваіх. Іначай не можам, калі ня хочам, каб намі кіравалі іншыя. Гэта таму байкот выбараў ня мае сэнсу. Во Рады ўсё роўна будуць створаны. Але ні нашыя?!

Новыя Рады ня будуць пустым звонам. Ім і толькі ім будуць пад-

лягаць практычна ўсе справы на тэрыторыі гміны ці горада. Яны будуць вызначаць пра лёс гаспадарак і пра падаткі. Ад іх будуць залежнымі рамесныя варштаты, фабрыкі, фірмы. Іх сёсіі акрэсльяць эканамічныя і грамадзкія накірункі разъвіцца ваколіцы. Будуць яны мець нават сваю пашцю ды скарбовую (сэквэстратарскую) службу. Грошы і тавары з тэрыторыі гміны нікуды ня пойдуць бяз згоды тутэйшай Рады. Ніхто і нічога не накажа супрочь яе волі. Часы каманды скончада.

Вялікая незалежнасць ад ваяводзкіх і цэнтральных органаў абавязвае мець у Радах людзей разумных і сумленных. Калі так ня збудзеца, то ў гмінах і гарадзкіх управах пачнуць панаваць тыя-ж камбінатары і спрэтынокі. Ня можам дапусціць да гэтага, бо будзе нам кенска. І нікуды ня будзем малі пайсьці са скаргамі. Будуць казаць нам: како вы выбраўлі, таго і маецце. Ня можна свой лёс здаваць у непрыязныя руکі.

Беларусы! Людзі родныя!

Не прызываіліся мы быць самастойнымі і моцна пастаяць за свае інтарэсы. Не было для гэтага варункаў ранчы. Цяпер яны дадзены нам. Калі ня выкарыстаєм іх, то чаго мы будзем варты?

Таму павінны мы жыць въбарамі. Ад іх вынікаў будзе залежаць будучыня кожнай сям'і, гаспадаркі ці пэрспектывынасць прыватнай або грамадзкай ініцыятывы. Ужо ня той час, каб можна было хаваць галаву ў пясок і спадзявацца на ласку зьверху. Каб лепей быў жыць усім, трэба справядлівасці, трэба праўды. Трэба, каб наш голас лічыўся.

Беларускі Выбарчы Камітэт

Беласток, 23 лютага 1990 г.

БЕЛАРУСКІЯ ПАРТЫІ Ў ДРУГОЙ РЭЧЫПАСПАЛІТАЙ

Пасля I сусьеветнай вайны ў большасці ўсходніх народаў дзейнічалі палітычныя арганізацыі, якія паводле ідэялігічнага крытэрыю зацічваліся да левай, правай або цэнтральнай плыні ў палітычнай систэмэ данай дзяржавы. Беларускі палітычны рух у гэтам-же часе развіваўся больш аднабакова. Гэтай частцы беларускага насельніцтва, якая знайшлася ў межах даваеннай Польшчы, не ўдалося стварыць такой разнароднай палітычнай структуры, харктарызуячай іншыя народы. Дужа спрошчаючы, можна сказаць, што беларусы ў Другой Рэчыпаспалітай мелі вельмі моцны левы рух, слabenькі цэнтр і нічога направа ад гэтага цэнтра.

Галоўнай прычынай такога стану была грамадзкая структура беларускага насельніцтва ў Польшчы. Сярод беларусаў амаль зусім не было абшарнікаў, буржуазы, багатага мяшчанства. У сувязі з гэтым не было грамадзкіх сілаў, зацікаўленых разъвіццем кансерваратурынай ці ліберальнай ідэялігіі. Дробнамяшчанскі элемэнт, які дынамізаваў народы на этапе нараджэння нацыянальнай сяўядомасці, у выпадку беларусаў быў нязначны, палітычна пасыўны, бедны, пераважна звязаны з сялянскай гаспадаркай. Таксама нешматлікай была інтэлігенцыя, найчасцей зь першага пакаленія, якая па самой сваёй сутнасці найбольш адчуvalа дыскрымінацыйную палітыку дзяржавы ў

адносінах да беларусаў. Амаль 90% беларусаў у даваеннай Польшчы — гэта былі сяляне, умовы жыцця якіх ня вельмі каб адрозніваліся ад умоваў феадальнага ладу ў сярэднявеччы. Няпісьменнасць і эканамічная галеча беларускай вёскі не спрыялі разгортванні якой-колечы грамадзкай дзейнасці ў гэтым асяродзьдзі.

У беларускім палітычным руху дамінавалі тыя арганізацыі, якія працавалі найбольш радыкальныя эканамічныя праграмы і методы іх ажыццяўлення. Галодных і няпісьменных сялянін не надта цікалі нацыянальная ідэяллёгія і культурна-асьветніцкая дылемы інтэлігентаў. Ім у першую чаргу патрабна была замяла і меншыя падаткі. Пасля падпісання рыскага трактату, у выніку якога бальшавікі з палякамі падзялілі між сабою Беларусь, наймацнейшую падтрымку ў беларускіх асяроддзізях атрымалі тыя арганізацыі, што заклікалі да партызанскай барацьбы з акупантамі Бацькаўшчыны. Партызанскі рух у Захадній Беларусі арганізавалі, незалежна ад сябе, Беларуская Партыя Сацыялістай-Рэвалюцыянер, Беларуская Сацыялістычная Партыя і Беларуская Сацыяльдэмакратычная Партыя — арганізацыі, якія атрымоўвалі сродкі дзялі барацьбы зь Літвой і Нямеччынай. Мэтай гэтых сацыялістычна-эсраўскіх арганізацыяў была пабудова ўзъяднанай і незалежнай Беларусі. У беларускім падпольлі дзейнічала таксама арганізацыя, падтрымлівана Москвою, — Беларуская Рэвалюцыяная Арганізацыя. Дзейнічала яна над лёунгам далуччынья Захадній Беларусі да савецкай.

На базе БРА у 1923 годзе паўстала Камуністычная Партыя Захадніяй Беларусі, як аўтаномная арганізацыя ў рамках Камуністычнай Партыі Польшчы. КПЗБ была партыйяй міжнацыянальнай, апрача беларусаў у ёй дзейнічалі палякі і жыды. Большасць членаў партыі складалі сяляне. У 1928 годзе КПЗБ налічвала 9 тысяч чалавек, толькі, колыкі КПП. Ужо ў 1924 годзе кіраўніцтва КПЗБ, у адпаведнасці з пастановамі „Камінтарн”, зъмяніла тактыку барацьбы. Камуністы пакінулі намеры ўзброенага паўстання і началі реалізаваць так званую канцепцыю „масавай барацьбы”, асабліва ў эканамічнай і пропагандавай дзяялінках. Дальнабачнай мэтай камуністаў стала падрэштоўка беларускага насельніцтва да прывітання савецкай арміі і ўлады. Згодна з гэтай тактыкай дзеячы КПЗБ вялі інфільтрацыю грамадзкіх, прафсаюзных і культурна-асьветніцкіх арганізацыяў. Паколькі КПЗБ была арганізацыяй нелегальнай, то яе дзеячы сталіся выкарыстоўваць усе легальныя беларускія арганізацыі, уладкоўваючы сваіх членаў у іхнія арганізацыйныя структуры. Беларуская Сялянска-Работніцкая Грамада прыналежала да тых арганізацыяў, якія з самага пачатку былі інфільтраваныя камуністамі.

Прыналежнасць тысячаў сялян да КПЗБ трэба трактаваць хутчэй за ўсё як удзел у жыцці нейкай рэлігійнай арганізацыі (хаты парады-наняне такое камуныці можа паказацца тут недарэчы), чымсці палітычнай. КПЗБ пашырала міталётю пра дабрабыт і свабоды ў Савецкім Саюзе, абяцала ў найбліжэйшай будучыні зямлю і рай на зямлі паводле ўзору за ўсходнім мяжою (вядома, узоры тыя дастаўляла савецкая прапаганда).

У 20-тых гадах КПЗБ цікавілася таксама нацыянальным пытаньнем беларусаў. Узъяднаныне нацыі партыя бачыла пасля эўрапейскай рэвалюцыі і ліквідацыі дзяржаўных межаў. У 30-тых гадох палітыка партыі ў адносінах да нацыянальнай справы зъмянілася. Нават самое ўпамінанне беларускага пытання ўжо лічылася ў ацэнках кіраўніцтва КПЗБ нацыяналізмам.

Беларуская Сялянска-Работніцкая Грамада паўстала 25 чэрвеня 1925 г.

у выніку расколу ў соймавым Беларускім Клубе. Паслы Браніслав Тарашкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Павел Валошын і Пятро Мятла, раней вядомыя сваім палёнафільствам, расчараўваліся палітыкай польскай улады, якая не давала аніякіх шанцаў нацыянальным меншасцям, і пачалі арыентавацца на Менск. У тым часе ў Савецкай Беларусі шырокім фронтам ішла беларусізацыя рэспублікі. Адміністрацыя, школа, культура — усё ставалася беларускім. А ў Заходній Беларусі ўсе праявы беларускага жыцця былі ліквідаваны. Палітычная арыентацыя Грамады на Менск стаеца зразумелай.

Палітычным ідэалам Грамады была ўзъяднаная Беларусь у сацыялістичнай Эўропе. У эканамічнай і сацыяльнай галінах Грамада дамагалася падзел абшарніцкай зямлі, спынення асадніцтва на Беларусі, роўных правоў усім грамадзянам Польшчы, нягледзячы на нацыянальнасць і веравызнанне, школаў з роднай мовай для беларусаў, ліквідацыі кары съмерці і ваеных судоў.

У палове 20-тых гадоў беларуская інтэлігенцыя ішла да камунізму. Сярод камуністаў знайшліся таксама і кіраўнікі Грамады, а ўсе лякальныя структуры партыі пераймалі дзеячы КПЗБ.

Да замаху стану Пілсудскага ў маі 1926 году Грамада налічвала ўсяго 569 членоў. За пяць месяцаў пасля перавароту лік членоў вырас да 60 тысяч, а ў канцы студзеня наступнага году перавысіў 100 тысяч. Наўрад ці магчыма высьветліць усе прычыны такой папулярнасці Грамады. Хутчэй за ўсё прыпягвала людзеі не сацыялістичная праграма партыі, а насыпелая патрэба змены перад усім эканамічнага становішча беларусаў. Усе чакалі на якуюсьці сілу, якая ўзяла-б іх у абарону і выступала ад іхняга імя. Сялянам Грамада падавала наядзею на вырашэнныя аграрнай праблемы, інтэлігенцыі — на вырашэнне беларускіх культурных і асьветніцкіх праблемаў. Грамада не была звычайнай партыяй. Хутчэй за ўсё можна је акрэсліць грамадзкім рухам, гуртующим людзеі розных палітычных арыентацыяў: камуністаў, сацыялдэмакратаў, лібералаў. Грамада не выпрацавала палітычнай думкі наконт рэальнаянага забясьпечання беларускіх нацыянальных інтарэсаў. Адкінула ідэю аўтаноміі ў межах Польшчы, у сваёй праграме нічога не ўпамінала пра беларускую дзяржаву народу. Камуністычныя лёзунгі пра „вольную сацыялістичную Эўропу” былі не болей чым утопіяй, якая дэзарыентавала тых дзеячоў, што камуністичнай ідэалігіі не прыналі. Такім чынам, можна зрабіць вынікову, Грамада ўзвікла не з нацыянальных прадпрыемстваў, а з эмакцыянальных, вынікаючых у сяве чаргу з палітычнай, эканамічнай і грамадзкай рэчаіснасці ў Заходній Беларусі.

Учыненая камуністамі спроба пабудовы масавай арганізацыі на базе Грамады не прынесла станоўчых рэзультатаў. Хоць дайшло да ўтварэння Беларускага Сялянска-Работніцкага Пасольскага Клубу „Змаганье”, то паліцыя і адміністрацыя не дапусцілі да пашырэння яго ўплываў. У 1929 годзе амаль усе кіраўнікі Клубу былі арыштаваны.

Пасля разгрому Грамады на палітычнай арене заставаліся іслегальная КПЗБ і найболыш трывалая ў міжваенным перыядзе беларуская партыя — каталіцкая Хрысьціянская Дэмакратыя. Партия узьнікла ў 1917 годзе і пачаткова мела назуву Беларуская Хрысьціянска-Дэмакратычная Злучнасць. Кіраўнікамі гэтага руху былі беларускія сьвятары на чале з ксяндзом Вінцуком Гадлеўскім. З самага пачатку свайго існавання партыя выдавала тыдніёвік „Крыніца”, пасля — „Беларуская Крыніца”. У 1918 г. партыя зьмяніла назуву на Хрысьціянска-Дэмакратычнае Аб'яднанне. Нягледзячы на каталіцкі ха-

рактар партыі ўлады прасьледавалі яе нароўні зь іншымі беларускімі арганізацыямі. Шматразова была канфіскавана „Крыніца”, паліцыя не абмінала ўвага тых съявтароў, што гаварылі пропаведзі на беларускай мове. Але пакуль віленскім біскупам быў літвоўскі Юры Матулеўіч, Касцёл не перашкаджаў беларусам маліца па-беларуску. У 1925 годзе ў Вільні начаў сваю кар'еру арцыбіскуп Ялбжыкоўскі. Ён катэгарычна забараніў падлеглым яму съявтарам дзейніцаць у ХДА, чытаць „Крыніцу”, зъвяртасца да вернікаў на беларускай мове. Ксяндзоў-беларусаў назначаў найчасцей на парафіі ў цэнтральны Польшчы.

У 1926 годзе партыя яшчэ раз зъмяніла назуву — на Беларускую Хрысьціянскую Дэмакратыю. З’езд 1926 г. прыняў новую праграму партыі. Галоўнай палітычнай мэтай БХД ставіла ўзъяднанне Беларусі ў адной незалежнай дзяржаве. Перад уладамі Польшчы ставіла пастуляты ўвядзенія беларускай мовы ў школах і адміністрацыі, аграрнай рэформы і надзелу сялянаў зямлёю, свабоды дзейнасці каталіцкай і праваслаўнай царквы, беларусізацыі царквы і касцёла, пратэставала супроты зьнішчаньню праваслаўных съявтыняў.

Хадэцыя прапанавала ўзъяднанье ўсіх цэнтральных, некамуністычных, беларускіх сілаў. У гэтым кірунку дасягнула пэўнага посьпеху. У 1926 г. дайшло да паразумення з Беларускім Сялянскім Саюзам, які дзейнічаў у праваслаўным асяродзьдзі, кіраваны сэнатарам Рагулляй. У 1929 г. каталіцкая хадэцыя дайшла да паразумення таксама з праваслаўнай хадэцыяй — Праваслаўным Беларускім Дэмакратычным Аб’яднаннем, якім кіраваў сэнатар Багдановіч. БХД, Сялянскі Саюз і Аб’яднанне былі па сутнасці інтэлігенціі партыямі і мелі невялікі ўплыў у асяродзьдзі сялянства. Іхнія праграмы былі падобныя. Таму ў палове 30-тых гадоў на базе БХД і астаткаў гэтых праваслаўных арганізацыяў ўзьнікла Беларускае Народнае Аб’яднанне. Аб’яднанне яшчэ раз пацвердзіла неабходнасць пабудовы ўзъяднанай і незалежнай Беларусі і падтрымала беларускую нацыянальную ідэяліёт. Толькі свая дзяржава — сцывярджала праграма — дасыць беларусам магчымасць вырашыць усе нацыянальныя, грамадзкія і сацыяльныя праблемы. Такія высновы былі даволі абургунтаваныя, паколькі ў другой палове 30-тых перасталі існаваць амаль усе беларускія арганізацыі ў Польшчы, а ў БССР шалеў геноцид. Тому беларускія цэнтрысты — хадэкі — на бачылі ніякіх магчымасцяў паразуменія ні з палякамі, ні з бальшавікамі („ні з адным, ні з другім акупантам“). Іншы мэтад барацьбы за беларускую справу прапанавалі дзеячы звязаныя з Антонам Луцкевічам і Раdasлавам Астроўскім. У 1930 г. яны стварылі згуртаванне пад называй Цэнтральны Саюз Беларускіх Культурных і Гаспадарчых Арганізацыяў (у скарачэнні: Цэнтрасоў). Іхня ідэя была простая — ствараць беларускія арганізацыйныя структуры, выдаваць прэсу, весці асьветніцкую і гаспадарчую дзейнасць, усведамляць народ. Дзелчы Цэнтрасу не ішлі на палітычную канфрантацыю з польскай дзяржавай, бо на бачылі іншай альтэрнатывы. Луцкевіч быў перакананы, што ўлады рэпрэсіравалі Грамаду не таму, што гэта была беларуская арганізацыя, а таму, што яна хілілася да камунізму. Луцкевіч, як ляяльны перад уладамі дзеяч, атрымліваў грошы ад адміністрацыі і не скрываў гэтага. Часта пісаў, што дзяржава мае ававязак даваць грошы на беларускую культуру, бо падаткі плаціць і беларусы. Падкрэсліваў і тое, што калі-б быў нейкі шанец на ўзъяднанне Беларусі ў незалежную дзяржаву, то ён падтрымаў-бы гэтую ідэю усёй душой.

Цэнтраю ствары ў шмат арганізацыяў, у тым ліку Беларускі Царкоўны Камітэт і Саюз Студэнтаў-Беларусаў, веё ўпраўленіем выдавецкую дзейнасць, арганізаваў гаспадарчыя і культурныя структуры, аднак не дабіўся значных поспехаў у сялянскім асяроддзі. У канцы 30-х гадоў, калі большасць беларускіх арганізацыяў перастала дзейнічаць, улады ліквідавалі і Цэнтраю.

З Цэнтраю пачатковыя сувязі быў грамадавец Фабіян Акінчыц. У 1934 годзе ён адышоў ад Луцкіх і Астроўскага і стварыў партыю пад называй Беларуская Нацыянальна-Сацыялістичная Партия. У палове 1935 году адбыўся I з'езд гэтай нелегальнай партыі. Прэзыдый орган партыі „Новы Шлях” апублікаваў ейную праграму. На першым месцы нацыянал-сацыялісты ставілі ўзъяднанне ўсіх этнографічных беларускіх зямель, далей барацьбу з рэнегатамі і здраднікамі (камуністамі і палёнафіламі). БНСП ставіла сваёй мэтай падняць патаптаную годнасць беларуса, ліквідаваць эксплуатацыю беларуса палякамі, рускімі і жыдамі. Царква і касцёл на Беларусі павінны кіравацца беларускай рэцыяй стану. У супраціўнікі выпадку партыя мела пачаць барацьбу супроты „польска-каталіцкага і мяркісціст-праваслаўнага духавенства”. Партыя Акінчыца дамагалася адабраць зямлю ў чыжых абшарнікаў і перадаць яе беларускім сялянам.

БНСП мела падтрымку з Нямеччыны. Аднак грамадзкі абсяг яе дзейнасці быў невялікі. Узывікла яна тады, калі ўлада разъбіла ўсе дэмакратычныя структуры. Беларускі нацыяналізм быў хваробай, якая зарадзілася не ў беларускім грамадстве. Нацыяналізны сацыялізм быў яўна чужой прычэпкай. У праграме БНСП знайдзем шмат агульнага з канцепцыямі польскіх эндэкаў і нямецкіх фашистаў. Радыкальная праграма беларускіх нацыяналістаў не знайшла зразумення ні ў коіх беларускай інтэлігенцыі, ні сярод сялянства.

З прыгедзенага вышэй агляду беларускіх палітычных утварэнняў у міжваеннай Польшчы даволі выразна відаць, што палітычны рух распадзяліўся на дзве плыні: камуністичную і дэмакратычную (партыя Акінчыца зьяўлялася справай маргінальнай і штучнай). Беларускую Сялянска-Работніцкую Грамаду мусім памясьціць сярод арганізацыяў камуністичнай плыні. Калі правесыці кардынальны разьдзел паміж гэтымі дзвюма плыннямі ў беларускім палітычным руху, то можна сказаць наступнае: камуністы бачылі будучыню беларусаў ва ўзъяднанай сацыялістычнай Эўропе, дэмакраты — ва ўзъяднанай незалежнай беларускай дзяржаве.

ІІ сусветная вайна давяла да крывавай канфрантацыі прыхільнікаў гэтых плынняў.

Яўген Міранович

BYELORUSSIAN NEWS

**THE BULLETIN OF BYELORUSSIAN DEMOCRATIC UNION
NO. 1** MAY 1990

Contents

JAN MAKSYMIUK. Are We Afraid of Being a Nation?	1
L. BAHANIEC. In the Beginning Was the Byelorussian Club	3
The Constituent Congress of Byelorussian Democratic Union	4
The Programme of Byelorussian Democratic Union	11
The Rules of Byelorussian Democratic Union	14
The Appeal of the Constituent Congress of BDU to the Byelorussian Emigration	16
The Appeal of the Constituent Congress of BDU to Byelorussian Popular Front „Adradzeńie”	17
The Declaration of the Executive Board (Uprawa Sojmu BNF) of Byelorussian Popular Front „Adradzeńie”	18
Byelorussian Electoral Committee	18
The Appeal of Byelorussian Electoral Committee	19
EUGENIUSZ MIRONOWICZ. Byelorussian Parties in Poland between the Two World Wars	20

Skład i druk: Sp-nia Inw. „Przyszłość”, 17-100 Bielsk Podlaski, ul. Dąbrowskiego 3
Zam. nr 477/90, N. 1000 szt.